

EL VALENCIÀ DINS L'ESPAI OCCITANO-ROMÀNIC: PARALELISMES LÈXICS I FRASEOLÒGICS *

Jordi COLOMINA i CASTANYER
(Acadèmia Valenciana de la Llengua, Universitat d'Alacant)

ABSTRACT

Colomina analyzes Valencian words and expressions which are the same in Occitania and often in west Catalonia. The article demonstrate that it is quite impossible to understand linguistic problemes in the valencian area without looking at the whole Occitan-romance systeme, also called Oc language.

0. D'ençà dels inicis de la filologia romànica, al primer terç del segle XIX, i fins al primer terç del segle XX, la nostra llengua valenciana-catalana-balear va ser considerada sense discussió com a part constitutiva de la llengua d'oc¹. I no tan sols per part dels filòlegs estrangers: des de Manuel Milà i Fontanals² fins als darrers texts d'Antoni M.

* El present article s'inscriu en el projecte de recerca *Tresor lexicogràfic valencià* (PB 98-0971), finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència.

1.- Vejau l'excel·lent treball de Bodo Müller (1983) sobre la posició del català en la classificació de les llengües romàniques dins dels manuals de filologia romànica. Per a este autor el canvi radical en la consideració del català –que de dialecte de l'occità passa a ser considerat com a llengua independent en el primer terç del segle XX– no es deu a causes lingüístiques. Per a ell, este canvi radical s'explica gràcies a una conjunció de diversos factors bàsicament extralingüístics, com ara: “la Renaixença literària, el sorgiment d'una consciència comunitària, l'impuls del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i la seu excepcional tasca científica i l'establiment d'una norma lingüística prescriptiva, sense oblidar la constitució d'una filologia i d'una romanística catalanes”.

2.- Milà i Fontanals (1861) entenia el català-valencià-balear (com ell mateix va proposar d'anomenar la nostra llengua) com a “varietat espanyola de la llengua d'oc” (p. 425). Per a ell, “entre les llengües formades per la descomposició de la llatina va adquirir en temps antics especial anomenada la que sol designar-se amb el nom de provençal i que van parlar els pobles compresos entre el Loira i l'Ebre” (p. 17).

Alcover³, la nostra llengua va ser considerada com a una de les varietats de la llengua occitana. Encara al 1954 Joan Fuster (1967: 30) parlava de “les regions de la llengua d’oc d’un i altre costat del Pirineu –entre elles el País Valencia” i F. de B. Moll (1974: 12) arribava a afirmar que “pot esser que originàriament el català formàs una unitat amb les parles occitanes o de llengua d’oc”⁴.

Durant els darrers cent anys, la filologia valenciana-catalana-balear ha fet avanços impressionants, però quasi sempre –dissortadament– oblidant les relacions pregones que ens unixen amb les varietats occitaniques nord-pirinenques. Per mostrar la conveniència d'estudiar el nostre idioma dins l'espai occitano-romànic he escrit estes notes sobre lèxic i fraseologia⁵.

1. Quan estudiem la nostra llengua valenciana-catalana-balear dins del marc occitano-romànic, moltes de les suposades diferències entre la varietat valenciana i la catalana queden relativitzades. Així, si repassem els repertoris del lèxic dels trobadors⁶ i els diccionaris de l'occità modern⁷, veem que tan pròpies de la llengua occitana clàssica i moderna són les variants hui més generals entre els valencians (com ara *avant*, *bres*, *calfar*, *debades*, *engolir*, *a genollons*, *sendemà*) com les més usuals entre els catalans (per exemple *endavant*, *bressol*, *escalfar*,

3.- Vejau un bon resum de les idees panoccitanistes de mossén Alcover en Massot (1985: 113-120).

4.- I continuava: “però d'ençà de les primeres manifestacions literàries ja apareix amb característiques pròpies que la constitueixen en llengua independent respecte de l'occità, i molt més de l'espanyol” (Moll 1972: 12). Sobre les relacions lingüístiques occitano-catalanes vejau Colomina (1992).

5.- Ampre l'expressió “occitano-romànic” de l'excellent manual de Peire Bec (1977). Em plau que estes notes es publiquen en la revista valenciana *Paraula d'Oc* i les oferisc com a una mostra de reconeiximent de la seua tasca i d'homenatge al seu director, el qual amb la seua obra capdavantera ha obert el camí en esta línia de recerca (vejau Lluís Fornés 1989, 1992, 1993 i 1995).

6.- Com ara el *Lexique Roman* (*LR*) de Raynouard, el *Petit Dictionnaire Provençal-Français* (*PDPF*) i el *Provenzalischen Supplement-Wörterbuch* (*PSW*) de Levy i les crestomaties de Bartsch i d'Appel.

7.- Com ara *Lou Tresor dou Felibrige* (*TdF*) de Mistral, el *Dictionnaire Occitan-Français* (*DAlib*) d'Alibert i el *Dictionnaire du Béarnais et du Gascon modernes* de Palay.

endebades, empathar, de genollons, endemà), com mostra el quadre següent.

<i>variants predominantment valencianes</i>	<i>variants predominantment catalanes</i>
avant “d'aquí avant fo tot assegurat” (<i>Philomena, LR</i>)	endavant “deu montar Nostra Dama en paradís e Nostre Senhor li deu venir a l' <i>endavan</i> e la deu reculhir” (<i>Misteri provençal del segle XV, PSW</i>)
bres “lo premier filh del rey de Fransa que és petit e.l bres e plora” (<i>Vicis e vertuts, LR</i>)	bressol “quant Jhesucrist al <i>bressol</i> fo pels pastors azorat” (<i>Cat. dels apost. de Roma, LR</i>)
calfar “e sa maire <i>calfava</i> .l form” (P. d'Alvernha, <i>LR</i>)	escalfar “la calda vianda <i>escalfa</i> lo cors e noirís la carn e las venas” (<i>Libre de Sydrac, LR</i>)
de badas “ <i>de badas</i> se confessaria ni o descobriria, pueys que lo pecat no vol layssar” (<i>Vicis e vertuts, LR</i>)	en badas “que non en bada s'armaria” (Peire Cardenal, <i>LR</i>); <i>endebadas</i> (<i>TdF</i>)
engolir “ad horas <i>engolish</i> peyras” (<i>Elucidari de las propr., LR</i>)	empassar “non és tan gran lo roinhós qu.en un sol morsell o en dos no.ll <i>enpasses</i> ” (Bertran de Born, <i>LR</i>)
a genolhons “ <i>a genolhós</i> sopleyan humilmén” (P. R. de Tolosa, <i>LR</i>)	de genolhons “quan quier mercé midons de <i>genolhós</i> ” (Bernart de Ventadorn, <i>LR</i>)
sendemà “e no poguem aver resposta entroyas lo <i>sendemà</i> que foc vespre” (<i>Comptes de Montanhac, PSW</i>)*	endemà “Tals se fia en l' <i>endemà</i> que ges no sap si.l se veirà” (Pistoleta, <i>LR</i>)

8.- Sembla que *sendemà* ha desaparegut en els parlars moderns nord-occitans. En valencià la variant *endemà* presenta tanta vitalitat o més que *sendemà*.

2. L'estudi dels paralelismes lèxics entre les varietats de la nostra llengua s'enriquit notablement quan tenim en compte tot el conjunt occitano-romànic. Així, paraules comunes al valencià, al català occidental i al baleàric, com ara *corada*, *fumeral*, *guaixar* o *milanta*, les retroben també en l'occità nord-pirinenc, com mostra el quadre següent.

<i>valencià / català occidental / balear</i>	<i>occità nord-pirinenc</i>
<i>corada</i> o <i>coradeta</i> o <i>coradella</i> 'conjunt de vísceres' (valencià, mallorquí) ⁹	<i>corada</i> 'entrailles, pressure' (<i>PDPF</i>), "e.l fege de dins la corada vos trayrem mantenent tot fresc" (<i>Vida de sant Honorat, LR</i>)
<i>fumeral</i> 'conducte per a on s'eleva i ix el fum' (valencià, tortosí, balear)	<i>fumaryl</i> 'cheminée', "cap és de tot le cors quaysh <i>fumaryl</i> e cuberta, e de mantas fumositatz ascendens és receptiu" (<i>Elucidari de las proprietats, LR</i>)
<i>guaixar</i> 'traure brins una tija de cereal o de llegum' (valencià, tortosí, balear)	<i>gaissar</i> 'taller, drageonner; s'élargir' (<i>PDPF</i>), 'germer' (<i>TdF</i>); "per un mal bruvelh que <i>gaysha</i> " (<i>PSW</i>)
<i>milanta</i> 'numeral imaginari, equivalent a moltíssims, un nombre incomptable' (valencià, català occidental, balear)	<i>milanta</i> 'un fort grand nombre' (<i>TdF</i> , <i>DAlib</i> , <i>Palay</i>), "parada de ribans de <i>milanta</i> colors", "sas milanta beutats" (<i>TdF</i>) ¹⁰

9.- Si no ho indique explícitament, les dades dialectals de la nostra llengua procedixen del monumental *Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB)* d'Alcover i Moll.

10.- També en italià *millanta* és 'un gran número': "l'ho detto millanta volte". Ja es va ocupar d'esta paraula Fornés (1992).

3. En alguns casos, paraules o variants compartides pel valencià i el català occidental, com ara *botar foc*, *dessonillar-se*, *entemenar*, *esme* o *regallar*, les retrobem en els parlars occitans nord-pirinenques, com mostra el quadre següent.

<i>valencià / català occidental</i>	<i>occità nord-pirinenc</i>
botar foc 'encendre foc' (valencià, Ribera d'Ebre, Camp de Tarragona, Segrià)	botar foc: "e sí la feron cremar e la van en lo fuec butar" (<i>Ludus Sancti Jacobi</i> , Bartsch)
dessonillar 'deixondir, llevar la son' (valencià, tortosí, Camp de Tarragona, Puigcerdà)	sonilhar 'sommelir, reposer, s'assoupir', "si bés sonilha ni.s clucha l'amor, qui.m farà languir" (Guiraut de Bornelh, <i>LR</i>) ¹¹
entemenar 'fer malbé' (Maestrat, ribagorçà [<i>DCor</i> , s.v. <i>contaminar</i>])	entamenar 'fer malbé' "non pot ton elme <i>entamenar</i> " (<i>Jaufre</i> , <i>LR</i>), "e nugús draps <i>entamenats</i> , cans que n'i aja, no devo re donar" (<i>PSW</i>)
esme 'facultat d'estimar o calcular' 'aptitud per a obrar instintivament' (valencià, català occidental); en català oriental i en balearic ha esdevingut femení (cat. or. <i>esma</i> , ross. i bal. <i>eima</i>)	esme 'estimation, appréciation', "per vertut de sentir e per <i>esme</i> d'albir" (Nat de Mons, <i>LR</i>); <i>eime</i> 'jugement, opinion, discernement' (<i>TdF</i> , <i>DAlib</i>); la variant clàssica <i>esme</i> es conserva al Roergue (<i>TdF</i>)
regallar 'caure una porció prima d'un líquid per una superfície' (valencià, tortosí); <i>regall</i> 'porció de líquid que regalla' 'còrrec' (valencià, tortosí, Massalcoreig, Mequinensa, Freginals) ¹²	regalhar 'couler le long des parois du vase, en parlant d'un liquide qu'on verse; regorger, vomir' (llenguadocià, <i>TdF</i> ; roergat, <i>DAlib</i>)

11.- També hi havia *sonilhós* 'endormi, assoupi', "cant hom se sent pezans e *sonilhós*" (*Vicis e Vertuts*, *LR*)

12.- La forma bàsica en la llengua antiga i moderña, al nord i al sud del Pirineu, és *regalar*; però *regalimar*, format sobre el derivat *regalim*, s'ha imposat en detriment d'aquell en català i en balear.

4. En alguns casos, paraules pròpies del valencià i del tortosí, com ara batistot, desduir-se, *engaldir*, *malcorar*, *peiró*, *rebaldir* o *sarrabastall*, es retroben en les varietats occitanes nord-pirinenques, com mostra el quadre següent.

<i>valencià / tortosí</i>	<i>occità nord-pirinenc</i>
<i>batistot</i> 'desmai, afluixament de les forces vitals' (valencià, tortosí)	<i>batistau</i> 'dispute, querelle', "gilós brau an comensat tal <i>batestau</i> que serà greus a departir" (Jaufre Rudel, <i>LR</i>) ¹³
<i>desduir-se</i> 'distraure's, esplaiar-se' (valencià, tortosí); <i>desduïda</i> 'distracció, divertiment' (valencià, tortosí)	<i>desduire</i> 'amuser, réjouir', "mas lo joi de leis, car l'am, <i>me desdui</i> " (H. de la Brocaria, <i>LR</i>) ¹⁴
<i>engaldir</i> 'fartar, menjar bona cosa' (valencià); <i>galdir-se</i> 'menjar-se, engolir-se' (tortosí) ¹⁵	<i>gaudir</i> 'manger goulûment, bâfrer' (<i>TdF</i>), 'manjer avidement' (<i>DAlib</i>); <i>gaudir-se</i> 'se gorger d'aliments' (gascó, <i>TdF</i>)
<i>malcorar</i> 'desencoratjar, dissuadir' 'encendre d'ira contra algú' (valencià, tortosí) ¹⁶	<i>malcorar</i> 'décourager, dissuader, refroidir' (<i>TdF</i>), 'aquel mauldich Pons me <i>malcoro</i> , lo cor me passo e me transforo' (<i>Istòria de Sanct Poncz, PSW</i>) ¹⁷

13.- Coromines afirma que *batistot* sembla una catalanització de l'occità antic i dialectal *batestau*, amb el sufix *-au* adaptat com a *-ot* (*DCor*, I, 732).

14.- Veieu més dades sobre *desduir-se* en valencià i en occità i francès antics en *VMB*.

15.- Més dades sobre esta paraula en *VMB*.

16.- Al Segrià és viva una variant *malencorar* 'posar de mal humor, irritar'.

17.- En gascó *malcorar-se* és 'se plaindre; être neurasthénique, manquer d'ardeur à vivre' (Medoc [Palay]).

peiró 'creu de terme, posada sobre un pedestal de pedra' (valencià septentrional, tortosí)	peiron 'perron', "peyrons obratz e bels tauliers" (<i>Vida de St. Honorat</i> , LR) ¹⁸
rebaldir 'moure's molt, no parar quiet' (valencià, tortosí) ¹⁹ ; esbaudir-se 'divertir-se' es troba en Llull	esbaldir-se 'se réjouir, s'égayer' (<i>PDPF, TdF, DALib</i>), "me vuelh en cantan esbaudir" (Bernart de Ventadorn, LR) ²⁰
sarrabastall 'soroll fort de coses que cauen, de colps forts entre personnes o coses' (valencià septentrional, tortosí, Calaceit) ²¹	sarrabastal 'bruit, tapage, agitation' (Orlhac [Alvernha], <i>DALib</i>); sarrabast 'pêle-mêle de choses sans valeur, grossières, de rebut' (Lavedan [Palay]) ²²

5. Més nombrosos són els casos en els quals paraules pròpies del valencià (com ara *amarigor*, *barastell*, *cartapell*, *clausó*, *contaralla*, *endenyar*, *ferrament*, *flix*, *malfatà*, *nuet*, *panzell*, *relaix*, *ressemble*, *talló*, *vesprada o xorroll*) troben continuïtat en els parlars occitans nord-pirinencs, com mostra el quadre següent.

18.- Raynouard definix *peiron* com a 'petits escaliers en pierres ou en marbre, placés aux portes des villes, des châteaux et sur les routes, de distance en distance, pour que les voyageurs pussent monter plus commodément à cheval' (LR).

19.- Emprat per valencians del centre i del nord: "quant *rebaldírem* i treballàrem en aquells dies! (Ll. Cebrian Mezquita, "Pròleg" a Josep Bodria, *Festes de carrer*, València, 1906, p. XV); "que li pegara l'aire, que jugara i *rebaldira* al sol, que corre-guera per l'horta, que caminara a muntó per la muntanya" (À. Sánchez Gozalbo, *Bolangera*, 2^a ed., 1979, p. 145).

20.- Hi ha també en occità *regaudir* 'réjouir' (antiquat, *TdF*; Fois, *DALib*).

21.- La variant més estesa per Catalunya és *terrabastall*.

22.- Palay arreplega també derivats com ara *sarrabastero* i *sarrabastejar*.

<i>valencià</i>	<i>occità nord-pirinenc</i>
<i>amarijor</i> ‘amargor lleugera’ i <i>amarijós</i> ‘lleugerament amarg’ (valencià meridional), “el palleter sentia un desfici estrany i una mena d’ <i>amarijor</i> ”, “anomenada Aiguamar per tan <i>amarijosa</i> com era” (E. Valor, <i>Obra completa</i> , 2, p. 215; 1, p. 364)	<i>amarejar</i> ‘avoir le goût amer, être amer’ (<i>PDPF, TdF, DALib, Palay</i>), “ginesta gustada amareja” (<i>Elucidari de las propietats, LR</i>); italià <i>amareggiare</i> ‘rendere amaro’.
<i>barastell</i> ‘infant rebolicat, entremaliat’ ‘persona destrellatada’ (Alcoi)	<i>bavastel</i> ‘marionnette, manequin’, “dels cavalliers semblaz del <i>bavastel</i> , quant e.l caval etz pojaz ab l’arnés” (Peire Bremon Ricas Novas, <i>LR</i>)
<i>cartapell</i> ‘conflicte, embolic de coses dificultoses o perjudicials’ (valencià; també hi ha variant <i>martafell</i>), <i>armar-se un cartapell</i> (o un <i>martafell</i>). És interessant la proximitat amb el significat ‘desafiament’ de l’occità <i>cartipel</i>	<i>cartipel</i> ‘cartable, étiquette au dossier d’un procès, annonce, défi, portefeuille, carnet, mémoire, registre’ (<i>DALib</i> ; s. XV, <i>DCor</i>) <i>cartabel</i> “quan que om fa mal e bé en libres e en <i>cartabels</i> ” (<i>Breviari d’amor, LR</i>)
<i>clausó</i> ‘requixal, pedra que assoma de punta entre les capes de roca de les pedreres’ i <i>clauzonar</i> ‘impedir un clausó que es puga arrancar bé una peça de pedra en les pedreres’ (Garcia Girona, <i>Vocabulari del Maestrat</i>)	<i>peira clauson</i> ‘terme de maçon, boutisse’ i <i>clauzonar</i> ‘terme de maçon, terminer une assise, clore une rangée de pierres’ (<i>TdF</i>) ²³

23.-Coromines afirma que el mot *clausó* va ser “potser més aviat importat com a tecnicisme de picapedrers occitans” (*DCor*, II, 774).

<p>contaralla 'contalla, rondalla' (valencià²⁴); el <i>DCVB</i> dóna el mot com a propi del Vallespir, on és una continuació de l'occità <i>contaralha</i></p>	<p>contaralha 'conte de veillée, sornette' (Aude, <i>TdF</i>), 'conte populaire de la veillée' (<i>DAlib</i>), 'conte long, qui n'en finit pas, devis sans grand intérêt, sornette' (Palay)</p>
<p>endenyar-se 'irritar-se una ferida o colp per infecció o altre transtorn' (valencià)</p> <p>ferrament 'aïna, instrument de treball, normalment de ferro o que conté ferro' (valencià, tortosí)</p>	<p>endenhar 'irriter, enflammer, envenimer (en parlant de plaie)' (<i>DAlib</i>)</p> <p>ferrament 'instrument de fer, outil' (<i>PDPF</i>, <i>TdF</i>, <i>DAlib</i>, Palay), "picas e palas e d'autres <i>ferramens</i>" (<i>Philomena</i>, <i>LR</i>)</p>
<p><i>flix tindre flix</i> (d'alguna cosa) o <i>fer flix</i> (alguna cosa) 'poder-se'n privar' (valencià meridional); <i>flixar-se</i> (d'alguna cosa) 'privar-se, abstindre's, estar-se'n' (valencià meridional); documentats en els clàssics (Llull, <i>Tirant</i>, <i>Curiat</i>)</p>	<p>fleis 'abstinence', "molher, pos per messongier m'avetz, metrai lo.us entier, pueis lo <i>fleis</i> no m'és grazitz, e issir n'a l'esperitz", (G. de St. Didier, <i>PSW</i>); <i>fleissar-se</i> 'se détourner, se dérober' (<i>PDPF</i>), "pois tan grant mal d'él eis, béns és que om se'n <i>fleis</i>" (<i>Dist. Catonis</i>, <i>PSW</i>)²⁵</p>
<p>malfatà 'malfaener' (valencià) 'malfactor' (Maestrat); <i>malfataneria</i> 'malfaenia' (valencià); el sentit del Maestrat és idèntic a l'occità i al que trobem en la llengua medieval: "per lo gran damnatge que ls malfatans los feyen tot jorn" (Muntaner, <i>Crònica</i>, cap. 150)</p>	<p>malfatan 'mauvais sujet, personne méchante, qui se plaît à nuire, maufatour' (<i>TdF</i>), "motas galeas de <i>malfatans</i> d'Espanha avia en las encontradas de Narbona e alcús mercadiers, no avia gaire, com a enemix avian raubatz" (<i>PSW</i>)</p>

24.- *Contaralla* no és enregistrat com a valencià en el *DCVB*, però sí que l'arreplegà J. Martí i Gadea en el seu diccionari, on el definia com a 'contalla'.

25.- Veieu més informació sobre *flix*, *flixar* i *flixat* en VMB.

<i>valencià</i>	<i>occità nord-pirinenc</i>
<i>nuet</i> ‘nu, sense vestit’ (valencià), “lo dit senyor tenia los peus <i>nuets</i> ” (Sor Isabel de Villena) ²⁶	<i>nudet</i> ‘nu’ (<i>PDPF</i>) ‘un peu nu’ (<i>TdF</i> , <i>DAlib</i>); “veus m’ací ben a vostra guisa, tota nudeta en camisa” (<i>Flamenca</i> , <i>PSW</i>)
<i>panzell</i> ‘ventrell’ (valencià [Martí i Gadea]) ‘lentitud, calma, fleuma’ (valencià meridional, amb variant <i>pangell</i> , <i>VMB</i>); en pallarés <i>panzell</i> ‘ventre de la cama’ ²⁷	<i>pansel</i> ‘estomac, panse de porc’ (<i>PDPF</i> , <i>TdF</i>); “car te juro que tu trobares eycí de rostí e de bulhí, de vin blanc e de vermel, que te confortare lo <i>pansel</i> e mais tota ta persono” (<i>Misteri de Sant Antoni de Vianés</i> , <i>PSW</i>)
<i>relaix</i> ‘contalla insubstancial, però portada amb intenció de divulgar-la, sobre-tot si perjudica algú’ (valencià)	<i>relais</i> ‘sorte de poésie’, “plazers, conortz, rebecz, <i>relays</i> , gilozescas” (<i>Leys d'amors</i> , Bartsch, 372, 5); el modern <i>relais</i> té entre altres el significat de ‘accent traînant, inflexion de la voix’ (<i>TdF</i> , <i>DAlib</i>) ²⁸
<i>ressemble</i> ‘semblança’ (Castalla, Monòver), “al veure junts els dos bes-sos comprovaren una volta encara el seu <i>resssemble</i> extraordinari” (E. Valor (<i>Obra completa</i> , 1, p. 78)	<i>semble</i> ‘semblable, pareil’, “par bé que Dieus las maldic, car <i>sembles</i> són de l'enemic” (<i>Breviari d'amor</i> , <i>PSW</i>)

26.- El *DCVB* arreplega un exemple de *nuet* en Víctor Català (“*nueta* i crua com Déu l'havia feta”), però reconeix que el mot s'usa principalment en valencià, on pràcticament no s'usa en la llengua popular la forma primitiva *nu*.

27.- Coromines voldria veure en *panzell* “verament un terme valencià heretat dels temps pre-jaumins, i que per una reacció exagerada contra el mossarabisme, una mena d'ultracatalanització, canvià un *panzell* originari en *panzell*” (*DCor*, s.v. *panxa*). Les dades occitanes invaliden la hipòtesi mossarabista de Coromines.

28.- Coromines reconeix que el “val. *relaix* ‘chisme, habladuría’, que en aranés ha donat *arrelai*, Roergue *reláys* ‘accent, manière de prononcer’; si bé la *a* valenciana i aranesa semblen indicar un manlleu trobadoresc, altrettament en francés antic a *grant relais* significà ‘molt a poc a poc’” (*DCor*, s.v. *deixar*, III, 48b, 3-9).

talló 'tallada, llesca' 'capa compacta' (valencià), "un <i>talló</i> de carn, un <i>talló</i> de meló; un <i>talló</i> de neu"	talhon 'morceau, tranche' (<i>PDPF, TdF, DALib</i>), "de saín blanc un <i>taillonet</i> " (Daudet de Pradas, <i>LR</i>); hi ha també el verb <i>talhonar</i> 'découper, morceler' (<i>TdF, DALib</i>)
vesprada 'part del dia entre el migdia i la boqueta de nit' (valencià)	vesprada 'soiré, soir, veillée; après-midi' (<i>PDPF, TdF</i> ²⁹ , <i>DALib</i>), "aquela mala <i>vesprada</i> nos portec a totz desayre", (Elias de Solier, Bartsch)
xorroll 'raig o regall de líquid pastós' (valencià); ja documentat al 1621: "una font que apleguen al campanar de vi, dos o tres <i>chorrolls</i> " (<i>VMB</i>); <i>esxorrollar</i> 'buidar una bóta de vi' (valencià); <i>xorroll-morroll</i> (vindre a algú la roba) 'penjar-li de forma desastrada i ridícula' (Alcoi)	chorrolh 'cascade, masse d'eau tombante, éboulis' (Palay); <i>eschorrolhar's</i> 's'ébouler; s'écrouler' (Palay); <i>chorroll-borrolh</i> 'pêle-mêle, mélange confus' (Palay) ³⁰

6. També en el camp de la fraseologia trobem paralelismes entre el valencià i les varietats occitanes nord-pirinenques (com ara *bif i baf*, *fer la cameta*, *fer migjorn*, *a prou penes* o *a males penes*), com mostra el quadre següent.

29.-Segons Mistral el sentit de 'après-midi' fóra propi del Delfinat.

30.- En llenguadocià, segons *DALib*, hi ha també els verbs *chorrar* 'couler petit à petit' i *chorrilhar* 'barboter (a la Guiana)'.

<i>unitats fraseològiques valencianes</i>	<i>unitats fraseològiques occitanes nord-pirinenques</i>
<i>bif i baf. mateix té bif que baf</i> ‘lo mismo da blanco que negro, una cosa que otra’ (valencià [Martí i Gadea]), “si algú te diu <i>bif</i> , tu di-li <i>baf</i> ” (St. V. Ferrer), “lo que s’haja de fer prompte, que a mi tant se m’hi dóna <i>bif</i> com <i>baf</i> ” (Ll. Galiana, <i>Rondalla de rondalles</i>)	<i>bif e baf. non dire ni buf ni baf</i> ‘non dire ni peu ni prou’, “d’aisò <i>no dis ni buf ni baf</i> ” (<i>Flamenca, LR</i>); “s’ausís jamai que <i>bif e baf</i> ” ‘on n’entend jamais que des discussions’ (<i>TdF</i>), “un ditz <i>bif</i> , l’autre <i>baf</i> ” ‘l’un dit une chose, l’autre une autre’ (<i>DAlib</i>)
<i>fer la cameta</i> ‘fer entrebancar algú’ (valencià)	<i>faire la cambeta</i> (a qualcun) ‘donner le croc-en-jambe à quelqu’un’ (<i>TdF, DAlib</i>)
<i>fer migjorn</i> ‘fer la migdiada’ (Marina Baixa, <i>VMB</i>)	<i>faire lo miegjorn</i> ‘faire la méridienne’ (<i>TdF</i>), “amb tot lo rambalh d’ aquela jornada era pas anat <i>faire miegjorn</i> : se sentissia cansat” (Leon Cordas, <i>Set pans</i> , p. 168) ³¹
<i>a prou penes</i> ‘a penes’ (valencià), “una llengua que <i>a prou penes</i> té un segle d’existència” (Joan Costa, <i>¡Desperta, ferrol!</i> , p. 42) ³² ; <i>amb prou pena</i> ‘a penes’ (la Ribera), “els focs que hi havia <i>amb prou pena</i> cremaven” (V. J. Escartí, <i>Nomdedéu</i> , p. 215)	<i>a pro pena</i> ‘tout juste’ (<i>TdF</i>), ‘avec peine, difficilement, avec effort’ (<i>DAlib</i>), “Marcon auria pas seguit a Raissac aquel ser, <i>a pro pena</i> arribat, se, tanleu sopat, la colha foligauda de las vendemiarias era pas dintrada a son hostal” (L. Cordas, <i>Set pans</i> , p. 23)

31.- En occità antic *miejorn* era ‘office de sexte’: “trop gausens se’n tornet e.l cor, e volgra ben que.l capellans agués dig *miejorn* antremans que ja él non l’agués ausit” (*Flamenca, PSW*)

32.- Vejau més exemples de la locució *a prou penes* emprada a Castelló i a la Marina Baixa en *VMB*.

a males penes ‘a penes’ (valencià), “e a males penes pogueren-ne traure la roba” (Jaume I, <i>Llibre dels feits</i>)	a malas penas ‘a grand peine’ (<i>DAlib</i>)
---	--

7. De vegades els paralelismes entre el valencià, el tortosí, el català de la Franja d’Aragó i l’occità nord-pirinenc vénen reforçades per una coincidència amb l’aragonés (en casos com ara *boticaix*, *botinflat*, *cap primer*, *escurina*, *fiçar*, *frontera*, *gemecar*, *melsa* ‘fleuma’, *mostós*, *son-dormir o tartir*), com mostra el quadre següent.

valencià / tortosí / català de la Franja	aragonés ³³	occità nord-pirinenc
<i>boticaix</i> ‘galtada’ ‘desaire’ (valencià, tortosí); <i>boticaixó</i> ‘galtada’ (Llíria); <i>boticaixada</i> ‘punyada’ (Peralta de la Sal [Andolz])	<i>boticays</i> ‘bofetada’ (Blanca, 1641); <i>boticai-xada</i> ‘empujón’ (A Fueba); <i>boticaixón</i> ‘empujón’ ‘tortazo’ (Chistau, Bielsa, A Fueba, A Espuña)	<i>botacais</i> ‘gonflement des joues’ (<i>PDPF</i>), “ges no pretz un <i>botacays</i> dona que aitals sia” (<i>PSW</i>)
<i>botinflat</i> ‘inflat excessivament, deformat per la inflor’ (valencià, tortosí, ribargorçà); <i>botinflar</i> ‘inflar excessivament’ (valencià, tortosí)	<i>botinflau</i> ‘hinchado’ (Biello Sobrarbe, Luesia); <i>botinflado</i> ‘hinchado, abotagado’ (Corella [Iribarren]); <i>botinchado</i> (Binéfar, Uncastillo) ³⁴	<i>botenflat</i> ‘enflé’ (<i>PDPF</i>); <i>botifla</i> ‘ampoule, vésicule’ (<i>DAlib</i>); <i>botifar</i> ‘former des ampoules, des vésicules’ (<i>DAlib</i>); <i>botiflau</i> ‘boudin, gros joufflu, ventru’ (cevenol, <i>DAlib</i>)

33.- Les dades aragoneses, si no ho indique explícitament, procedixen de l’excellent *Endizze de bocables de l’aragonés* (EBA) de Franso Nagore.

34.- Hi ha també *botinchón* ‘gordo’ i *botincha* ‘vejiga llena de aire’ a la Rioja (Goicoechea).

<i>valencià / tortosí / català de la Franja</i>	<i>aragonés³⁵</i>	<i>occità nord-pirinenc</i>
<i>tornar al cap primer</i> ‘tornar al començament, haver de repetir una cosa’ (valencià), “una perxa que li havien ferrat <i>al cap primer</i> ” (Jaume I, <i>Llibre dels feits</i> , cap. ‘296) ³⁶	cabo primero ‘introducción’, “En aragonés o <i>cabo primero</i> , paxinas 3-20, y en castellano con muchas frases y parolas en aragonés as paxinas 39-70” (Nagore 1999: 5)	e.l primer cap ‘en tête; tout d’abord’, “e.l primer cap, m’aimia, és mos talanz que dia tota la contenença que domna deu aver” (<i>Ensenhament de Garí lo Bru, PSW</i>)
<i>escurina ‘fosc’</i> (Morella [DCVB], Elx [Segura 1998: 124]); <i>a escorines ‘a fosques’</i> , “feo com una nit d’escorina (Matarranya [Lo Molinar, 3, ps. 129 i 147])	escurina ‘oscuridad’ ‘conjunto espeso de nubes’ (Bielsa, Bal de Chistau, Baixo Alcanadre, Almudébar), <i>oscurina ‘oscuridad’</i> (Teruel [Altaba], Andorra [Ruxiada, 14])	escurina ‘crépuscule, demi-jour, obscurité, ténèbres’ (llenguadocià, roergat, <i>TdF, DALib</i>) ³⁶
<i>fiçar ‘picar, punxar’</i> ; <i>fiçó ‘fibló, agulló’</i> (valencià, Maella, Cardós, rossellonès)	fizar ‘picar’; <i>fizón ‘aguijón’</i> (ragonés); <i>fizadura ‘picadura’</i> (Roncal [Iribarren])	fissar ‘piqueur’, “scorpió és totztemps prest de fissar” (<i>Elucidari, LR</i>); <i>fisson ‘aiguillon’</i> (<i>PDPF, TdF, DALib</i>)
<i>frontera ‘façana’</i> (valencià, ribargorçà, Calaceit), sentit documentat en Jaume I i les <i>Costums de Tortosa</i> .	frontera ‘fachada’ (Bal de Chistau, Salas Altas, Biello Sobrarbe, Almudébar, Torres de lo Bispe; Benasc; Estella [Iribarren])	frontiera “frontiera. Frontispicium, anterior pars templi” (<i>Floretus, PSW</i>)

35.- En mallorquí *al cap darrer* significa ‘finalment’.

36.- La forma clàssica i predominant en els parlars nord-pirinencs actuals és *escursina*.

gemecar 'gemegar' (valencià), documentat en els clàssics valencians ³⁷	chemecar 'quejarse, gimotear' (ragonés), documentat en l'obra de J. Fernández de Heredia [Mackenzie]	gemicar 'geindre, gémir' (gascó, <i>TdF</i> ; <i>DAlib</i>); <i>chemicar</i> (gascó, Palay; agenés, <i>DAlib</i>) ³⁸
melsa 'fleuma, calma, lentitud per a obrar' (valencià); <i>melsut</i> 'calmat i lent en l'obrar' (valen- cià)	mielsa o <i>melsa</i> 'lentitud, pachorra' (ragonés); <i>melsuo</i> o <i>mielsudo</i> 'cal- mudo, cachazudo' (ara- gonés) ³⁹	melsa 'flegme, aire fleg- matique' (<i>TdF</i> , <i>DAlib</i> , Palay), "a una bella <i>melsa</i> " 'il ne se foule pas la rate (<i>TdF</i>)
mostós 'viscos' 'brut' (valencià)	mostoso 'pringoso, vis- coso, pegajoso' (arago- nés [Andolz]; Ribera [Iribarren])	mostós 'sale, visqueux' (<i>PDPF</i> , <i>TdF</i> , <i>DAlib</i> , Palay)
sondormir-se 'adormir- se, endormiscar-se' (valencià septentrional) ⁴⁰	sondormir 'dormitar' (Baxo Aragón i Eixe [Andolz, Altaba]; Tardienta i Uncastillo)	se sondormir 's'assou- pir' (roergat, <i>TdF</i> , <i>DAlib</i>)

37.- Vejau-ne exemples en Colomina (1995: 176).

38.- *Gemegar* és la forma del llenguadocià central i del foissenc (*DAlib*); en gascó hi ha també les variants *chamucar* i *samucar* (Palay).

39.- Iribarren arreplega a Villafranca *melsa* 'flema, calma, poltronería'.

40.- Usen variants de *sondormir* dos autors valencians de les comarques septentrionals: "cap a les set vaig aconseguir *sodormir-me* <sic> una miqueta (Joan Pla [nat a Artana, la Plana Baixa], *Tots els noms d'Eva*, València: El Bullent, 1994, p. 162), "el dia començava a albirar (---) van picar a la porta (---) va renegar el vell sacerdot arrossegant el cos *sodormit* <sic>" (Joan Andrés Sorribes [nat a Castelló de la Plana], *Noverint universi*, València: Tàndem, 2000, p. 307). Del verb *sodormir*, a través d'una variant **ensodormir*, deuen derivar per metàtesis diverses el tortosí *ensordomit* 'endor-
miscat' (que arreplega M. À. Massip 1991) i el castellonenc *ensomordit* 'ensopit'
(DCVB); d'este darrer s'hauria extret el valencià *somordo* 'apagat, adormit, somort'.

<p>tartir 'reposar, descansar' (valencià septentrional, tortosí ⁴¹) "eixe sempre m'està abalumant en raons: no em dixe <i>tartir</i>"; <i>sense tartir</i> 'sense dir res' (lliterà ⁴²)</p>	<p>tartir 'chistar, replicar, rechistar' (ragonés)⁴³ retartir 'chistar' (Bielsa, Biello Sobrarbe, Campo)⁴⁴</p>	<p>estartir 'prononcer' (Barège, Lavedan [Palay])⁴⁵</p>
--	--	---

8. Per mostrar la conveniència de considerar el valencià dins del conjunt occitano-romànic hem estudiat, d'una manera esquemàtica i sintètica, els paralelismes que es donen entre mig centenar de paraules i d'unitats fraseològiques valencianes i les equivalents dels parlars occitans nord-pirinencs.

En un 70% dels casos es tracta de mots ja documentats en la llengua dels trobadors ⁴⁶. La majoria de paraules estudiades pertanyen, doncs, al vell fons comú occità, i constitueixen arcaïsmes conservats en àrees marginals que reforcen la idea d'una primitiva unitat dels parlars occitànics del nord i del sud del Pirineu.

41.- Colón (1952: 251) troba *tartir* a Castelló, Vilafamés i Morella; i Massip (1991: 379]) a Tortosa.

42.- *Sense tartir* es diu a Alcampell, Peralta i Tamarit (*Bllat colrat*, 3, p. 323).

43.- L'*Endize de bocablos aragoneses* arreplega *tartir* a Adagüesca, Sariñena, Echo, A Buerda, Tardienta, Uncastillo, Semontano, Plana de Uesca, Fuencalderas, Alquézar, Monzón i Benasc.

44.- Coromines en el *DCor* troba *tartir* 'remuer les paupieres' en Oudin (1616).

45.- El verb *estartir* té altres significats en occità ('étourdir, assommer'), en català ('tremolar de fred') i en les dos varietats ('estendre damunt d'una superfície'). El verb llatí STERTERE significava 'roncar, dormir roncant, dormir profundament'.

46.- En alguns casos també en valencià-català-balear medieval, com ara *bifi baf, esballir, flixar, malfatà, a males penes, vesprada*.

El 30% dels casos estudiats, no documentats en occità clàssic, són:

- a) formacions analògiques (*milanta*);
- b) derivats (*contaralha, chorrolh*);
- c) variants fonètiques (*regalhar, gemicar*);
- d) evolucions semàntiques: *clauzó* ‘pedra’, *endenhar* ‘infectar’, *gaudir* ‘menjar àvidament’, *melsa* ‘fleuma’;
- e) variants mantingudes en espais minoritaris: *contaralha* (Aude, Gasconha), *regalhar, sondormir* (Roergue), *sarrabastal* (Alvernha), *chemicar, chorrolh, eschorro-lhar, chorrolh-borrolh, estartir, sarrabast* (Gasconha); i
- f) locucions: *faire la cambeta, faire lo miegjorn, a pro pena, a malas penas.*

Són particularment interessants els onze casos en els quals la coincidència entre valencià, català occidental i parlars occitans nord-pirinencs ve reforçada per una coincidència amb l’aragonés. Estos paralelismes (*boticaix, botinflat, cap primer, escurina, fiçar, frontera, gemecar, melsa* ‘fleuma’, *mostós, sondormir i tartir*) indiquen alhora la gran influència de l’occità en la configuració primitiva de l’aragonés, i la influència d’esta darrera llengua en l’afaiçونament del valencià.

Assenyalem finalment que en el present treball hem aportat paraules valencianes no enregistrades en el monumental *DCVB*, com ara *barastell, ressemble, sondormir i tartir*, mots no enregistrats com a valencians (*contaralla*) i noves explicacions de mots valencians, com ara *ensomordit* (alteració de *ensodormir*), d’on s’hauria extret el mal explicat fins ara *somordo*.

Referències bibliogràfiques

- Alcover, A. M. & F. de B. Moll (1928-1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB)*, 10 vols., Palma de Mallorca: Moll.
- Alibert, Lois (1966): *Dictionnaire Occitan-Français d'après les parlers languedociens (DALib)*, 2^a ed. (1988), Tolosa: IEO.
- Altaba, José (1985): *Palabras locales, comarcas y regionales*, Terol.
- Andolz, Rafael (1992): *Diccionario Aragonés*, Saragossa: Mira Editores, 4^a edició.
- Appel, Carl (1895): *Provenzalische Chrestomathie mit Abriss der Formenlehre und Glossur*, Leipzig. Reed. facs. Ginebra: Slatkine Reprints, 1974.
- Bartsch, Karl (1868): *Chrestomathie provençale accompagnée d'une grammaire et d'un glossaire*. Reed. facs. Raphèle-lès-Arles: Marcel Petit, 1978.
- Bec, Pèire (1977): *La llengua occitana*, Barcelona: Edicions 62.
- Blancas, Gerónimo de (1641): *Indice donde se declaran algunos vocablos Aragoneses antiguos, que ay en las Coronaciones*. Reed. facs. dins *Fuellas d'información d'o Consello d'a Fabla Aragonesa*, 77, 1990, ps. 15-23.
- Bllat Colrat:* vejau Quintana *et al.* (1997)
- Colomina i Castanyer, Jordi (1991): *El valencià de la Marina Baixa (VMB)*, València: Generalitat Valenciana.
- Colomina i Castanyer, Jordi (1992): "Relacions lingüístiques occitano-catalanes", *Actes du III^{me} Congrès International de l'Association Internationale d'Etudes Occitanes*, I, Montpelhier, ps. 283-298.
- Colomina i Castanyer, Jordi (1995): *Els valencians i la llengua normativa*, Alacant: Gil-Albert.
- Colón, Germà (1952): *Vocabulario castellonense*, tesi doctoral inèdita, Madrid: Universidad Central.
- Coromines, Joan (1980-2002): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana (DCor)*, 10 vols., Barcelona: Curial i la Caixa.
- DALib:* vejau Alibert
- DCor:* vejau Coromines

DCVB: vejau Alcover & Moll

EBA: vejau Nagore (enfilador)

Fornés, Lluís (1989) "Factors històrics dels dos grans dialectes catalans", *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 7, Catarroja, ps. 251-268.

Fornés, Lluís (1992) "Indagació lèxica realitzada en una excursió per la Marina Alta", *Tercer congrés d'estudis de la Marina Alta*, ps. 409-414.

Fornés, Lluís (1993): "Coincidències fonètiques, morfològiques i lèxiques del català occidental i l'occità mitjà", *Estudis occitans*, 13, ps. 9-19.

Fornés, Lluís (1995): *La Valéncia occitana*, València: Ajuntament.

Fuster, Joan (1967): *Combustible per a falles*, València: Garbí.

Garcia Girona, Joaquim (1922). *Vocabulari del Maestrat*, Castelló: Societat Castellonenca de Cultura.

Gilkison Mackenzie, Jean (1984): *A Lexicon of the 14th-Century Aragonese Manuscripts of Juan Fernández de Heredia*, Madison.

Goicoechea, Cesáreo (1961): *Vocabulario riojano*, Madrid: Real Academia Española.

Iribarren, José María (1984): *Vocabulario navarro*, Pamplona: Príncipe de Viana.

Levy, Emil (1894-1923): *Provenzalischs Supplement-Wörterbuch (PSW)*, huit volums, Leipzig. Reed. facs. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 1973.

Levy, Emil (1909): *Petit dictionnaire provençal-français (PDFF)*, Heidelberg. Reed. facs. Raphèle-lès-Arles: Marcel Petit, 1980.

Lo Molinar: vejau Quintana et al. (1995-1996)

Martí i Gadea, Joaquim (1891): *Diccionario valenciano-castellano*, València.

Massip i Bonet, M. Àngels (1991): *El lèxic tortosí: història i present*, tres volums, tesi de doctorat en microfitxes, Barcelona: Universitat.

Massot i Muntaner, Josep (1985): *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*, Barcelona: Abadia de Montserrat.

Milà i Fontanals, Manuel (1861): *De los trovadores en España*, Barcelona. Segona edició, Barcelona: CSIC, 1965.

Mistral, Frederic (1878-1886): *Lou Tresor d'ou Felibridge ou Dictionnaire Provençal-Français (TdF)*, dos vols, Ais de Provença.

Moll, Francesc de B. (1974): *L'home per la paraula*, Palma de Mallorca: Moll.

Müller, Bodo (1983): "Das Katalanische in der Entwicklung des Sprachenkatalogs der romanischen Sprachwissenschaft", *Estudis Universitaris Catalans*, 25, ps. 397-411.

Nagore, Francho (1999): *Bibliografía sobre aragonés y catalán, lenguas minoritarias de Aragón*, Saragossa: Consello d'a Chobentú d'Aragón.

Nagore, Francho (enfilador) (1999): *Endize de bocables de l'aragonés (EBA)*, quatre volums, Osca: Instituto de Estudios Altoaragoneses.

Palay, Simin (1980): *Dictionnaire du Béarnais et du Gascon modernes*, 3^a edició, París: Éditions du CNRS.

PDPF: vejau Levy (1909)

PSW: vejau Levy (1894-1923)

Quintana, A., Ll. Borau, C. Sancho & H. Moret (1995-1996): *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinença*, Calaceit.

Quintana, A., Ll. Borau, G. Francino & H. Moret (1997): *Billat Colrat. Literatura popular catalana del Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça*, Calaceit.

Raynouard, François (1838-1844): *Lexique roman ou Dictionnaire de la langue des troubadours (LR)*, París. Reed. facs. Ginebra: Slatkine Reprints, 1977.

Rohlf, Gerhard (1985): *Diccionario dialectal del Pirineo aragonés*, Saragossa: Fernando el Católico.

Ruxiada. Rebista d'a Colla de Fablans d'o Sur, Terol.

Segura i Llopis, Carles (1998): *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*, Elx: Ajuntament.

TdF: vejau Mistral

VMB: vejau Colomina (1991)